

МОДИФІКАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

***БАТЮК Л.А., К.Е.Н., ДОЦЕНТ,
РЕЗНИЦЬКА Т.О., АСИСТЕНТ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА***

Постановка проблеми у загальному вигляді. Конкурентоспроможність є одним з головних показників стану економіки країни і перспектив її розвитку. Потужний вплив процесів глобалізації на розвиток національних економік, їх включення в єдиний економічний та інформаційно-комунікаційний простір надає особливої актуальності зазначеній темі дослідження. Відсутність розуміння особливостей модифікації механізмів забезпечення конкурентоспроможності національних економік в сучасних умовах позбавляє вітчизняну економічну систему можливостей рівноважного функціонування і стійкого розвитку.

В ході революції 1990-х років була зруйнована господарська система країн колишнього СРСР. Очевидна неефективність радянської соціально-економічної системи обумовила необхідність проведення в незалежній Україні господарських і політичних реформ. Суспільствознавча теорія марксизму була визнана помилковою, а за допомогою західних експертів у вітчизняних підручниках з економіки запанувала неокласична модель досконалого ринку. Однак вона так і не стала, і в принципі не може стати, методологією відродження господарського життя. Адаже система рівноважних цін, що отримала найбільш повне обґрунтування в мікроекономічній теорії неокласичної школи, сьогодні не відображає всієї повноти реальних економічних відносин господарювання, а, отже, і тенденцій їх розвитку. Неокласика нехтує тим фактом, що значну питому вагу серед сучасних ринкових суб'єктів господарювання займають «плануючі системи». Вони мають владу формувати ціну в діапазоні від прямого призначення до впливу на її динаміку [1].

Як зазначають більшість дослідників, глобальна економіка докорінно відрізняється від міжнародної. В умовах економічної глобалізації модифікуються конкурентні ринкові механізми. Системоутворюючим елементом глобальної економіки стає глобальний ринок, який в ідеалі має функціонувати як

самовідтворювальний механізм врівноваження глобального попиту і глобальної пропозиції. Але цього не відбувається.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Основоположниками теорії конкурентоспроможності вважаються А. Сміт і Д. Рікардо. Надалі їх ідеї отримали розвиток у працях А. Маршалла, А. Курно, П. Сраффи, Дж. Робінсон, Е. Чемберліна, Й. Шумпетера, Дж. Гелбрейта, М. Портера, П. Кругмана, Дж. Даннінга, Дж. Стігліца та ін. Істотний внесок у розробку різних аспектів конкурентоспроможності національної економіки здійснили такі вчені як О. Білорус, А. Гальчинський, В. Гесць, У. Демінг, Я. Жаліло та інші.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз причин ускладнення формування конкурентних переваг національних економік в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Залежно від дослідницької мети, методів аналізу, традицій тощо національну конкурентоспроможність трактують по-різному. Так, Квятко Т.М., досліджуючи спільні риси і відмінності категорій «ефективність» та «конкурентоспроможність», зазначає, що «конкурентоспроможність є необхідною передумовою досягнення економічною системою загальної економічної рівноваги як передумови переходу до її ефективного стану» [3]. Цікавим, на нашу думку, є також висновок зазначеного автора про те, що «поняттям яке об'єднує категорії «економічна ефективність» та «конкурентоспроможність» є альтернативна вартість та похідні від неї поняття» [3].

Значна частина авторів розрізняють цінову і загальну (структурну) конкурентоспроможність. На макrorівні загальна конкурентоспроможність відображає виробничо-технологічний та експортний потенціали країни. Зважаючи на відкритий характер економік переважної більшості країн, національна конкурентоспроможність відображає також здатність країни протистояти міжнародній конкуренції на власному і світовому ринках.

У нашому дослідженні ми будемо виходити з того, що національна конкурентоспроможність - це становище національного товаровиробника на внутрішньому і зовнішньому ринках, зумовлене економічними, соціальними і політичними факторами. Ми також будемо пов'язувати категорії ефективності і конкурентоспроможності. Адже конкурентоспроможність національної економіки характеризує стан суспільних відносин у державі щодо забезпечення умов стабільного підвищення ефективності національного виробництва, адаптованого до змін світової кон'юнктури та внутрішнього попиту на основі використання національних конкурентних переваг та

покращення соціально-економічних параметрів розвитку.

У структурному плані глобальний ринок інтегрує, з одного боку, ринки національні, транснаціональні та міжнародні (регіональні), а з другого – ринки факторів виробництва, товарів, послуг, інвестицій, інновацій. Все очевиднішою стає, з одного боку, надконцентрація бізнесу зі становленням глобальних корпорацій, олігополій і монополій мережевого типу, а з другого — входження у поле традиційної конкуренції між транснаціональними корпораціями відносно невеликих інноваційних компаній. Виникає якісно новий стан ринку — «гіперконкуренція», коли швидкість змін правил «глобальної гри» дозволяє адаптуватись до них лише найбільш дієздатним та активним монополіям різних рівнів, спроможних опанувати ускладнені безпрецедентними масштабами механізми формування та використання конкурентних переваг.

Аналіз економічної діяльності монополії показує, що вона як великий суб'єкт господарювання здатна викривляти ринковий простір. Знарядям такого викривлення виступає ринкова ціна і механізм цінової дискримінації, виявлений в працях П. Сраффі, Дж. Робінсон, Е. Чемберліна.

Як показали інституційні дослідження, економічна ефективність монополії, що здійснює досконалу цінову дискримінацію, і конкурентної фірми однакова. У той же час механізм досконалої цінової дискримінації містить в собі можливості суб'єктивно-владного маніпулювання ціною, що може привести до порушення взаємовідного ринкового обміну за допомогою перерозподілу «виграшу споживача» в кишеню виробника (продавця). Прагнучи до реалізації своїх цілей, великі фірми породжують інститут маркетингу як альтернативу інституту рівноважної ринкової ціни і закону вартості. У такому контексті інститут маркетингу у вигляді всеосяжної чутливої павутини економічної інформації постає як феномен модифікації закону вартості в умовах зрілого ринку. Тим самим ціна позбавляється об'єктивного вартісного змісту (а разом з ним і однієї з головних її економічних функцій - інформаційної) і перетворюється в інструмент реалізації економічних інтересів окремих суб'єктів ринку за допомогою відтворення відносин символічної цінності.

Таким чином, ситуація максимальної економічної ефективності для сучасного ринку зовсім не тотожна стану рівноваги суспільного господарства. Діяльність великих господарюючих суб'єктів призводить економічні відносини в стан ціннісної біфуркації. При цьому ясно позначаються і дві протилежні тенденції ринку. Прагнучи до реалізації досконалої цінової дискримінації, в спробах поєднати максимізацію прибутку і розширення обсягів виробництва

господарська монополія з одного боку, наближається до стану конкурентної фірми, сприяючи досягненню ринкової рівноваги та ефективного розподілу ресурсів; з іншого боку, підриває основи еквівалентності і взаємовигідного обміну, обумовлюючи наростання економічної нестабільності, нерівноваги, неефективності [1, с. 331].

Сучасні ринково зрілі країни з великими труднощами подолали критичний етап своєї господарського життя в 30-і роки ХХ століття, направивши всі сили на реалізацію позитивного результату економічної біфуркації шляхом формування системи соціального ринкового господарства (а по суті – моделі ціни виробництва, виявленої класичною економічною теорією).

Корисливі економічні інстинкти корпоративного сектору були тут своєчасно приборкані за допомогою державної соціально-економічної політики та інституту корпоративного управління.

Країни традиційного соціалізму пережили точку господарської біфуркації в 1990-ті роки з більшими втратами. Але більшість країн Центральної Європи досить швидко подолали трансформаційну рецесію і зуміли досягти необхідної якості ключових економічних параметрів для вступу в ЄС.

Зміст українських реформ істотно відрізнявся від економічних та інституційних перетворень в країнах Центральної Європи. Але ці відмінності не є предметом нашого дослідження. Розглядаючи перспективи української економіки, важливо поставити наступні питання: чи можливо забезпечення стабільного економічного зростання; чи є для цього всі необхідні ресурси, і чи здатні ми їх раціонально використовувати, щоб домогтися успіху?

Така постановка питання актуалізує наукову дослідницьку ініціативу в двох основних напрямках. З одного боку, важливо виявити умови успішної інтеграції національної економіки до системи світогосподарських зв'язків. Адже сьогодні ступінь участі кожної країни в інтеграційних процесах визначає її долю і закладає фундамент майбутнього розвитку. З іншого боку, особливого значення набуває збереження природних конкурентних переваг національної економіки, що передбачає господарську незалежність і наявність необхідних передумов для вмілого управління наявними економічним потенціалом.

При найближчому розгляді вирішення цих проблеми зводиться до вибору стратегії реформ і національної господарської життєдіяльності в цілому. Сучасний колапс української держави і державної влади породжує величезну проблему як на локальному, так і на міжнародному рівні. Уміння вибрати і послідовно реалізувати правильні орієнтири господарського розвитку здатне принести

відчутні економічні вигоди не тільки для власного народу, а й для світової спільноти в цілому. Навпаки, розбалансованість, приватновласницька роз'єднаність народногосподарського комплексу, невміння виділити цільові орієнтири і організувати громадські сили в творчому напрямі не може принести блага країні.

Аналіз структури зовнішньоторговельних вітчизняних товарних потоків, дає підстави констатувати, що процес товарообміну України з зовнішнім світом відбувається на нееквівалентній основі: за політичну підтримку ми з лихвою розплачуємося природного рентою. Так, упродовж періоду 2002-2013 рр. питома вага товарів українських виробників у загальному імпорті країн ЄС, коливалася на рівні 0,6-0,9 %, а в 2014 р. становила 0,8 % [5].

Структурна деформація виробництва та інвестицій, перетворюючи Україну на сировинний сегмент світового ринку, перешкоджає світогосподарчій інтеграції нашої країни.

Висновки. Високого рівня конкурентоспроможності досягають країни, які реалізують свої національні переваги та постійно підвищують продуктивність праці, а також ефективно використовують ресурси, що акумулюються на міжнародних ринках товарів, послуг, інвестицій, інновацій.

Крім природних ресурсів, вартості робочої сили і рівня продуктивності праці, важливими факторами національної конкурентоспроможності є також стабільне макроекономічне середовище, високорозвинена розгалужена інфраструктура і фактори інноваційно-інформаційно-технологічного типу. Останні за принципом ефекту мультиплікатора ведуть до виникнення додаткових конкурентних переваг. Особливої актуальності в даний час набувають інституціональні фактори конкурентоспроможності [4].

Відсутність тенденції до поширення вітчизняних товарів на ринку ЄС свідчить про недоліки державної експортної політики України щодо підвищення ефективності структури експортних поставок та недостатньої активності урядових структур стосовно просування української продукції на цей перспективний ринок.

Уже близько двох десятиліть розгортається нова системна світова криза. Її елементом став крах економік, відкинутих на узбіччя світового господарства в ході глобалізаційних процесів. Але в Україні, як справедливо зауважує Т.І.Артёмова, так і не була повністю усвідомлена суть того, що відбувається. Вітчизняна економіка продовжує відтворювати сировинну орієнтацію, що не забезпечує довгострокову конкурентоспроможність і робить її залежною від зовнішньої кон'юнктури глобального ринку.

Література.

1. **Артемова Т.И.** Стоимость и цена: логико-исторический процесс формообразования. К.: Основа, 2006. С. 344.

2. **Брикова І.В.** Детермінанти міжнародної конкурентоспроможності національних регіонів в глобальному економічному просторі. Міжнародна економічна політика / Голов. ред. **Д.Г.Лук'яненко**. Київ: КНЕУ, 2007. Вип. 7. С. 5–27.

3. **Квятко Т.М.** Співвідношення категорій «ефективність» та «конкурентоспроможність»: теоретичні засади досліджень, загальні риси та особливості. Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Сер.: Економічні науки. 2014. № 3. С. 157-162. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhnau_ekon_2014_3_21

4. **Назыров К.З.** Сучасні фактори конкурентоспроможності національної економіки. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Харків: Право, 2014. № 3 (18) С. 159-171.

5. **Шинкоренко Т.П., Білоцерківцев О.Г.** Структурні диспропорції українського експорту товарів до країн ЄС та напрями їх подолання. URL: http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/11/%D0%A8%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%80%D0%BA%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%8C-2015.doc.pdf

References.

1. **Artemova T.Y.** (2006). *Stoykost' y tsena: lohyko-ystorycheskyy protsess formoobrazovaniya* [Cost and price: the logical-historical process of shaping]. Kyiv: Osнова, p.344 [in Russian].

2. **Brykova I.V.** (2007). *Determinanty mizhnarodnoyi konkurentospromozhnosti natsional'nykh rebioniv v hlobal'nomu ekonomichnomu prostori* [Determinants of International Competitiveness of National Regions in the Global Economic Space]. International economic policy / **D.H. Lukyanenko** (Ed). Kyiv: KNEU, Vol. 7, p. 5-27 [in Ukraine].

3. **Kvyatko T.M.** (2014). Spivvidnoshennya katehoriy «efektyvnist» ta «konkurentospromozhnist»: teoretychni zasady doslidzhen', zahal'ni rysy ta osoblyvosti [The ratio of «efficiency» and «competitiveness» categories: theoretical foundations of research, general features and features]. *Visnyk Khar'kiv's'koho natsional'noho abramnogo univertytetu im. V.V. Dokuchayeva. Ser.: Ekonomichni nauky*, No 3, p. 157-162. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhnau_ekon_2014_3_21 [in Ukraine].

4. **Nazyrov K.Z.** (2014). Suchasni faktory konkurentospromozhnosti natsional'noyi ekonomiky [Modern factors of the competitiveness of the national economy]. *Visnyk Natsional'noho univertytetu «Yurydychna akademiya Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho» - Bulletin of the National University "Legal Academy of Ukraine named after Yaroslav the Wise"*, Kharkiv: Pravo, No 3 (18), pp. 159-171 [in Ukraine].

5. **Shynkorenko T.P., Bilotserkivets' O.H.** (2015). Strukturni dysproporctsiyi ukraiyins'koho eksportu tovariv do krayin ES ta napryamy yikh

podolannya [Structural imbalances in Ukrainian exports of goods to the EU countries and ways to overcome them]. (n.d). *ief.org.ua* Retrieved from http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/11/%D0%A8%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%80%D0%BA%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%8C-2015.doc.pdf. [in Ukraine].

Анотація.

Батюк Л.А., Резницька Т.О. Модифікація механізмів забезпечення конкурентоспроможності національних економік в умовах глобалізації.

У статті розглянуто основні причини, форми та наслідки модифікації механізмів забезпечення конкурентоспроможності національних економік в умовах глобального ринку. Вплив форм конкуренції на розвиток національних економік ряду країн в умовах глобалізації. Проаналізовано структуру зовнішньоторговельних вітчизняних товарних потоків, а також показано їх вплив на формування конкурентоспроможності суб'єктів економічних відносин.

Ключові слова: конкурентоспроможність національної економіки, чинники конкурентоспроможності, економічна глобалізація, глобальна конкуренція.

Аннотация.

Батюк Л.А., Резницкая Т.А. Модификация механизмов обеспечения конкурентоспособности национальных экономик в условиях глобализации.

В статье рассмотрены основные причины, формы и последствия модификации механизмов обеспечения конкурентоспособности национальных экономик в условиях глобального рынка. Влияние форм конкуренции на развитие национальных экономик некоторых стран в условиях глобализации. Проанализировано структуру внешнеторговых отечественных товарных потоков, а также показано их влияние на формирование конкурентоспособности субъектов экономических отношений.

Ключевые слова: конкурентоспособность национальной экономики, факторы конкурентоспособности, экономическая глобализация, глобальная конкуренция.

Abstract.

Batyuk L.A., Reznitska T.O. Modification of mechanisms to ensure the competitiveness of national economies in the context of globalization.

The article considers the main causes, forms and consequences of the modification of the mechanisms of ensuring the competitiveness of national economies in the conditions of the global market. Influence of forms of competition on the development of national economies of some countries in the context of globalization. The structure of foreign trade domestic commodity flows is analyzed, and their influence on the formation of competitiveness of subjects of economic relations is shown.

Key words: competitiveness of the national economy, factors of competitiveness, economic globalization, global competition.